

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2018.27.17>

Karol MOTYL

mgr, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: k.motyl@ujd.edu.pl

Transakcyjne formy strukturalizacji czasu a jego percepcja wśród studentów (na przykładzie Polski oraz Bośni i Hercegowiny)

Słowa kluczowe: analiza transakcyjna, strukturalizacja czasu, perspektywa percepcji czasu, studenci, Polska, Bośnia i Hercegowina.

Wojna zanieczyściła umysły na kilka pokoleń naprzód. Mój, twój, twoich dzieci i wnuków¹.

Celem artykułu jest próba zestawienia i porównania transakcyjnych form strukturalizacji czasu oraz perspektyw percepcji czasu studentów pedagogiki z dwóch uczelni wyższych – Uniwersytetu w Mostarze (Bośnia i Hercegowina) oraz Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Swoje podziękowania kieruję do Pani Kristiny Topič, bez pomocy której realizacja badań wśród studentów w Mostarze byłaby niemożliwa.

Pomysł na badania zrodził się podczas mojego udziału w III Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Pedagogy, Education and Instruction”, która odbyła się w dniach 21–22 października 2016 r. na Wydziale Nauki i Edukacji Uniwersytetu w Mostarze (Bośnia i Hercegowina). Udział w niej sfinansowany był ze środków na działalność statutową Wydziału Pedagogicznego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.

Badania zostały przeprowadzone w oparciu o teorię analizy transakcyjnej Erica Berne’a oraz koncepcję perspektyw percepcji czasu Philipa Zimbardo i Johna Boyda, toteż na początku tego tekstu zajmę się ich krótką charakterystyką.

¹ H. Ghesquière, *Sarajewo. Rany są nadal zbyt głębokie*, Kraków 2017, s. 52.

Pierwszy komponent stanowiący podstawę teoretyczną badań – analiza transakcyjna (AT) – jest teorią podzieloną na cztery komplementarne obszary, które obejmują: analizę struktury osobowości, analizę transakcji, analizę strukturalizacji czasu oraz analizę skryptu².

Na potrzeby badań wykorzystany został trzeci obszar, tj. analiza strukturalizacji czasu, łączący się z głodem struktury (uporządkowania) i powiązany z nim koniecznością wypełniania czasu³.

Wyróżnia się 7 sposobów strukturyzowania czasu: wycofanie, rytuały, rozrywki, prace, zabawy, gry i intymność. Należy dodać, że zabawy zostały wyodrębnione przez Laurę Cowles-Boyd oraz Harrego S. Boyda, jako kolejna forma strukturalizacji czasu⁴.

Skrajnym, granicznym przypadkiem, w którym ludzie jawnie się nie komunikują, jest *wycofanie*, Polega na tym, że człowiek izoluje się poprzez fizyczne odejście bądź poprzez wyłączenie się psychologiczne i pozostawanie ze swoimi myślami. *Rytuały*, jako najbezpieczniejszy rodzaj zachowań społecznych, są mniej lub bardziej formalnymi sposobami komunikowania się, mogącymi przeżyć się w ceremonie o przewidywalnym przebiegu. *Rozrywki* to rodzaj sondowania towarzyskiego, w którym ktoś pragnie zdobyć informacje o nowych znajomych w sposób niezobowiązujący i niezagrażający. *Prace* to najbardziej powszechna i utylitarna z form o charakterze produktywnym, w której poprzez samo uczestnictwo człowiek może dostarczać sobie samemu ogromnej satysfakcji lub spowodować otrzymanie warunkowych pozytywnych lub negatywnych znaków rozpoznania w zależności od końcowego efektu działań i jego oceny przez innych⁵. *Zabawy* to seria trwałych transakcji, których efektem są pozytywne emocje. Cechuje je pełna kreatywność, ekspresja i spontaniczność⁶. *Gry* to seria komplementarnych transakcji ukrytych, prowadzących do dobrze określonego, z góry przewidzianego wyniku. Jest to okresowy, często powtarzający się zestaw transakcji, pozornie bez zarzutu, o utajonej motywacji. *Intymność* to najatrakcyjniejsza forma kontaktu społecznego; jest granicznym sposobem strukturalizacji czasu, w którym występuje dawanie i branie bez wzajemnego wykorzystywania. Będzie ona rozumiana jako stosunek międzyludzki – otwarty,

² J. Jagieła, *Edukacyjna analiza transakcyjna w kilku odstonach*, Częstochowa 2012, s. 13.

³ J. Jagieła, *Słownik analizy transakcyjnej*, Częstochowa 2012, s. 216; D. Pankowska, *Nauczyciel w perspektywie analizy transakcyjnej*, Lublin 2010, s. 62–63; I. Steward, V. Joines, *Analiza transakcyjna dzisiaj. Nowe wprowadzenie*, Poznań 2016, s. 115–116.

⁴ L. Cowles-Boyd, H.S. Boyd, *Play as a Time Structure*, „Transactional Analysis Journal” 1980, vol. 10, nr 1, s. 5–7.

⁵ I. Steward, V. Joines, dz. cyt., s. 116–125; E. Berne, *Dzień dobry... i co dalej?*, Poznań 2008, s. 42–45; T. Harris, *Ja jestem OK–ty jesteś OK. Praktyczny przewodnik po analizie transakcyjnej*, Poznań 2009, s. 164–178; M. James, D. Jongeward, *Narodzić się, by wygrać. Analiza transakcyjna na co dzień*, Poznań 2017, s. 82–87.

⁶ L. Cowles-Boyd, H.S. Boyd, dz. cyt., s. 5–7; A. Mokrzycka, *Zabawa jako dodatkowa kategoria strukturalizacji czasu*, „Edukacyjna Analiza Transakcyjna” 2015, nr 4, s. 89–99.

uczciwy i charakteryzujący się wzajemnym, wolnym od wykorzystywania, niewymuszonym dzieleniem się, empatią, czułością i poczuciem bliskości – wyrażający autentyczne uczucia, myśli i doświadczenia zaangażowanych w niego osób⁷.

Druga koncepcja, składająca się na ramy teoretyczne badań, zakłada, że postawy, wartości i przekonania odzwierciedlają jedną z sześciu perspektyw postrzegania czasu: przyszłościowo-negatywną, przyszłościowo-pozytywną, terażniejszą fatalistyczną, terażniejszą hedonistyczną, przyszłą i przyszłą transcendentną. Poniżej krótka charakterystyka wyróżnionych perspektyw:

- przyszłościowo-negatywna – odnosi się do przeszłych wydarzeń, wynikających z negatywnych doświadczeń czy raczej negatywnej rekonstrukcji przeszłości; terażniejsze życie jest konsekwencją tego, co już się zdarzyło i było/jest odbierane negatywnie;
- przyszłościowo-pozytywna – obejmuje pozytywne nastawienie wobec przeszłości, mogące być odbiciem doświadczonych, a raczej odebranych pozytywnie, wydarzeń; pozwala czerpać korzyści z trudnych sytuacji; na terażniejsze myśli, uczucia i zachowania wpływa to, co się już zdarzyło, bardziej niż to, co rzeczywiście się dzieje;
- terażniejsza fatalistyczna – odnosi się przede wszystkim do przekonania, że życiem rządzi przeznaczenie, a to, co się dzieje, jest z góry zaplanowane i niezależne od podejmowanych przez człowieka działań; przejawia się w formie agresji, depresji, lęku, niższej samooceny i pasywności;
- terażniejsza hedonistyczna – obejmuje organizowanie życia wokół relacji, działań i uczuć przynoszących przyjemność; to pasywne cieszenie się życiem bądź aktywne szukanie przyjemności; koncentracja na bezpośredniej gratyfikacji oraz zabawie i rozrywkach oraz niechęć do sytuacji nudnych, męczących, czasochłonnych i związanych z większym wysiłkiem;
- przyszła – odnosi się do poważnego traktowania przyszłości swojej i swoich najbliższych, stabilności życia, zdobycia wykształcenia i pracy, korzystania ze zdobyczy technologii, koncentracji na odnoszeniu sukcesów oraz dbania o zdrowie; przystosowanie do szybkiego tempa życia; paradoksem jest, że takie osoby posiadają więcej środków materialnych niż inni, lecz wykazują niewielką gotowość do zachowań altruistycznych;
- przyszła transcendentna – związana jest z przekonaniem, że przyszłość nie kończy się z chwilą śmierci, cechuje się działaniem dla przyszłych pokoleń kosztem własnego dobra, brakiem przywiązania do pieniędzy, sławy czy przyjemności; jest to perspektywa mająca na celu zapewnienie sobie lepszego bytu po śmierci⁸.

Przedmiotem badań była zależność między transakcyjnymi formami strukturalizacji czasu a jego percepcją u badanych, a także zależność między powyż-

⁷ I. Steward, V. Joines, dz. cyt., s. 116–125; E. Berne, dz. cyt., s. 42–45; T. Harris, dz. cyt., s. 164–178.

⁸ P. Zimbardo, J. Boyd, *Paradoks czasu*, Warszawa 2015, s. 59–64.

szymi zmiennymi a krajem (miejscem) studiowania. Główny problem badawczy dotyczył zależność między transakcyjnymi formami strukturalizacji czasu a jego perspektywą percepcji u badanych. Zbadano także korelacje między krajem (miejscem) studiowania oraz wiekiem badanych a transakcyjnymi formami strukturalizacji i perspektywą percepcji czasu.

Z racji tego, że badania mają charakter eksploracyjny, a problemy badawcze postawione są w formie pytań dopełnienia, świadomie zrezygnowałem z formułowania hipotez.

W badaniach ankietowych wykorzystano trzy narzędzia w formie pięciostopniowej skali szacunkowej Likerta. Pierwsze (autorskie, poddane procedurze pilotażu, a następnie szacowaniu rzetelności metodą alfa-Cronbacha, uzyskało w każdej z 7 skali rzetelność alfa $> 0,7$, co dopuszcza narzędzie do stosowania w badaniach naukowych) składało się z 49 itemów (każdemu z siedmiu aspektów odpowiadało 7 itemów) i mierzyło transakcyjne formy strukturalizacji czasu. Dwa kolejne, autorstwa P. Zimbardo, składały się z 66 itemów i mierzyły perspektywy postrzegania czasu.

Badaniem zostało objętych 107 kobiet (studentek pedagogiki I stopnia), w tym 42 osoby z Uniwersytetu w Mostarze i 65 osób z AJD. Badania prowadzone były w kwietniu 2017 roku w formie on-line (respondenci z Bośni i Hercegowiny wypełniali anglojęzyczną wersję narzędzia).

Dla ułatwienia w dalszej części tekstu został wprowadzony skrót BiH, oznaczający badanych z Uniwersytetu w Mostarze w Bośni i Hercegowinie, oraz AJD – dla oznaczenia studentów z Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.

W analizie danych zastosowano test χ^2 , statystykę V-Cramera t-Studenta dla prób niezależnych, statystykę d Cohena oraz współczynnik korelacji *rho*-Spearmana. W analizie wykorzystano program SPSS.

Poniżej znajduje się zestawienie, odnoszące się do porównania studentów z AJD i BiH w zakresie różnic w stopniu przejawiania transakcyjnych form strukturalizacji czasu i perspektyw percepcji czasu.

Analizy testem χ^2 oraz miarą V-Cramera wykazały, że istnieją zależności o określonej sile między krajem, z którego pochodzi badany, a następującymi zmiennymi:

- poziomem rytuałów, $\chi^2 (17, N = 107) = 27,642; p < 0,05; V = 0,51, p < 0,05;$
- poziomem prac, $\chi^2 (15, N = 107) = 46,739; p < 0,001; V = 0,66, p < 0,001;$
- poziomem gier, $\chi^2 (15, N = 107) = 34,807; p < 0,05; V = 0,57, p < 0,05;$
- poziomem intymności, $\chi^2 (12, N = 107) = 32,618; p < 0,05; V = 0,55, p < 0,05;$
- poziomem perspektywy przeszłej pozytywnej, $\chi^2 (25, N = 107) = 59,279; p < 0,001; V = 0,74, p < 0,001;$
- poziomem perspektywy terażniejszej fatalistycznej, $\chi^2 (25, N = 107) = 56,72; p < 0,05; V = 0,73, p < 0,001;$
- poziomem perspektywy przyszłej, $\chi^2 (30, N = 107) = 48,072; p < 0,05; V = 0,67, p < 0,05.$

Po zweryfikowaniu zależności pomiędzy zmiennymi dokonano analizy testem t-Studenta dla prób niezależnych, która wykazała, że:

- poziomy rytuałów u studentów z AJD i BiH są istotnie statystycznie zróżnicowane, ($\bar{x} - \bar{y} = -0,377$); $t(107) = -3,576$, $p < 0,05$, d Cohena = 0,71. Średni poziom rytuałów u studentów z BiH ($M = 2,59$; $SD = 0,54$) jest istotnie statystycznie wyższy niż u studentów AJD ($M = 2,22$; $SD = 0,53$). Siła efektu jest umiarkowana;
- poziomy prac u studentów z AJD i BiH są istotnie statystycznie zróżnicowane, ($\bar{x} - \bar{y} = -0,234$); $t(107) = -2,686$, $p < 0,05$, d Cohena = 0,55. Średni poziom prac u studentów AJD ($M = 3,73$; $SD = 0,57$) jest istotnie statystycznie wyższy niż u studentów z BiH ($M = 3,62$; $SD = 0,46$). Siła efektu jest umiarkowana;
- poziomy gier u studentów z AJD i BiH są istotnie statystycznie zróżnicowane, ($\bar{x} - \bar{y} = -0,364$); $t(107) = -3,390$, $p < 0,05$, d Cohena = 0,64. Średni poziom gier u studentów AJD ($M = 1,71$; $SD = 0,45$) jest istotnie statystycznie niższy niż u studentów z BiH ($M = 2,07$; $SD = 0,66$). Siła efektu jest umiarkowana;
- że poziomy intymności u studentów z AJD i BiH są istotnie statystycznie zróżnicowane, ($\bar{x} - \bar{y} = 0,200$); $t(107) = 2,675$, $p < 0,05$, d Cohena = 0,53. Średni poziom intymności u studentów AJD ($M = 4,15$; $SD = 0,38$) jest istotnie statystycznie wyższy niż u studentów z BiH ($M = 3,95$; $SD = 0,37$). Siła efektu jest umiarkowana;
- poziomy perspektywy przeszłej pozytywnej u studentów z AJD i BiH są istotnie statystycznie zróżnicowane, ($\bar{x} - \bar{y} = 0,407$); $t(107) = 3,392$, $p < 0,05$, d Cohena = 0,73. Średni poziom perspektywy przeszłej pozytywnej u studentów AJD ($M = 3,61$; $SD = 0,74$) jest istotnie statystycznie wyższy niż u studentów z BiH ($M = 3,21$; $SD = 0,27$). Siła efektu jest umiarkowana;
- poziomy perspektywy teraźniejszej fatalistycznej u studentów z AJD i BiH są istotnie statystycznie zróżnicowane, ($\bar{x} - \bar{y} = -0,609$); $t(107) = -5,215$, $p < 0,05$, d Cohena = 1,06. Średni poziom perspektywy teraźniejszej fatalistycznej u studentów AJD ($M = 3,02$; $SD = 0,63$) jest istotnie statystycznie niższy niż u studentów z BiH ($M = 3,63$; $SD = 0,51$). Siła efektu jest duża;
- poziomy perspektywy przyszłej u studentów z AJD i BiH są istotnie statystycznie zróżnicowane, ($\bar{x} - \bar{y} = 0,270$); $t(107) = 2,638$, $p < 0,05$, d Cohena = 0,55. Średni poziom perspektywy przyszłej u studentów AJD ($M = 3,59$; $SD = 0,60$) jest istotnie statystycznie wyższy niż u studentów z BiH ($M = 3,31$; $SD = 0,35$), Siła efektu jest umiarkowana.

Następnie określono korelację pomiędzy transakcyjnymi formami strukturalizacji czasu i perspektywami percepcji czasu. W tym celu obliczono współczynnik korelacji *rho*-Spearmana pomiędzy krajem pochodzenia badanych, transakcyjnymi formami strukturalizacji czasu a perspektywami percepcji czasu. Wyniki przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Wyniki współczynnika korelacji *rho*-Spearmana dla poszczególnych zmiennych

Zmienne		Korelacja <i>rho</i> -Spearmana						
		kraj	Przeszłość		teraźniejszość		przyszłość	
			negatywna	pozytywna	hedonistyczna	fatalistyczna	przyszłość	transcendentna
Kraj	Istotność (dwustronna)	0,001	,349	,000	,555	,000	,010	,325
	Współczynnik korelacji	1,000	-,091	-,413**	-,058	,473**	-,249**	,096
Wycofanie	Istotność (dwustronna)	1,000	,006	,059	,426	,130	,098	,452
	Współczynnik korelacji	0,000	,266**	-,183	,078	,147	-,161	-,073
Rytuały	Istotność (dwustronna)	,001	,995	,000	,074	,295	,011	,005
	Współczynnik korelacji	,307*	-,001	-,332**	-,173	,102	-,246*	-,272**
Rozrywki	Istotność (dwustronna)	,145	,622	,036	,658	,980	,191	,818
	Współczynnik korelacji	-,142	,048	,203*	,043	-,002	-,127	,022
Prace	Istotność (dwustronna)	,004	,927	,106	,802	,003	,263	,237
	Współczynnik korelacji	,278*	,009	-,157	,025	,287**	,109	,115
Zabawy	Istotność (dwustronna)	,082	,019	,003	,001	,203	,000	,013
	Współczynnik korelacji	-,169	,227*	,284**	,308**	,124	,420**	,238*
Gry	Istotność (dwustronna)	,001	,916	,973	,013	,016	,001	,803
	Współczynnik korelacji	,308*	,010	,003	,240*	,233*	-,306**	,024
Intymność	Istotność (dwustronna)	,019	,148	,002	,000	,451	,000	,003
	Współczynnik korelacji	-,226*	,141	,303**	,368**	,074	,467**	,284**

** Powyższe korelacje okazały się istotne statystycznie ($p < 0,001$)

Źródło: opracowanie własne.

Analizując dane z powyższej tabeli, można stwierdzić, że istnieją korelacje o różnej sile i wartości między następującymi zmiennymi:

- wycofanie – przeszłość negatywna, słaby związek dodatni;
- rytuały – przeszłość pozytywna, **umiarkowany** związek ujemny;
- rytuały – przyszłość, słaby związek ujemny;
- rytuały – przyszłość transcendentna, słaby związek ujemny;
- prace – terażniejszość fatalistyczna, słaby związek dodatni;
- zabawy – przeszłość pozytywna, słaby związek dodatni;
- zabawy – terażniejszość hedonistyczna, słaby związek dodatni;
- zabawy – przyszłość, **umiarkowany** związek dodatni;
- gry – przyszłość, **umiarkowany** związek ujemny;
- intymność – przeszłość pozytywna, **umiarkowany** związek dodatni;
- intymność – terażniejszość hedonistyczna, **umiarkowany** związek dodatni;
- intymność – przyszłość, **umiarkowany** związek dodatni;
- intymność – przyszłość transcendentna, słaby związek dodatni

oraz

- kraj – rytuały, **umiarkowana** korelacja dodatnia;
- 1kraj – prace, słaba korelacja dodatnia;
- kraj – gry, **umiarkowana** korelacja dodatnia.

W celu odpowiedzi na ostatni problem badawczy, obliczono także współczynnik korelacji *rho*-Spearmana pomiędzy wiekiem badanych a transakcyjnymi formami strukturalizacji czasu i perspektywami percepcji czasu. Wykryto dwie zależności, które okazały się istotne statystycznie ($p < 0,001$):

- wiek badanych z BiH – terażniejszość fatalistyczna, **silny** związek ujemny;
- wiek ogółem – terażniejszość fatalistyczna, **umiarkowany** związek ujemny.

Interpretując powyższe wyniki, należy odwołać się przede wszystkim do najnowszej historii oraz sytuacji społeczno-ekonomicznej poszczególnych krajów⁹.

Rytuały i prace, które są bezpiecznymi formami (trzymającymi drugiego człowieka na „dystans emocjonalny”), w większym stopniu cechują studentów z BiH. Może to być związane z pojęciem „kotła bałkańskiego” (sytuacji geopolitycznej w tej części Europy), który szczególnie uwidacznia się w tym kraju. Konsekwencjami konfliktu zbrojnego w latach 1992–1995 jest w dalszym ciągu napięta sytuacja między grupami etnicznymi i wyznaniowymi (Bośniacy, Serbowie, Chorwaci; muzułmanie, prawosławni, katolicy)¹⁰. Z relacji osób zamieszkujących BiH autor badań dowiedział się, że przed wojną wszystkie te grupy koegzystowały w większym zaufaniu i tolerancji. Na obecny zły stan relacji najbardziej wpływają ciągle jeszcze odkrywane dowody „czystek etnicznych”. Z wypowiedzi mieszkańców Mostaru wynika, że wyżej wymienione społeczności po zakończeniu konfliktu stały się homogeniczne, nieufne i nieprzychylnie względem innych grup etnicznych. Ta sytuacja może też tłumaczyć

⁹ Por. Central Intelligence Agency, The World Factbook, www.cia.gov. [dostęp: 15.05.2017].

¹⁰ K. Krysieniel, *Hercegowina na styku narodów, religii, języków*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2013, nr 1, s. 83–90.

częstsze wykorzystywanie gier transakcyjnych przez studentów z BiH oraz niższy stopień występowania intymności (w porównaniu ze studentami z AJD).

Okolicznością wyjaśniającą większy stopień postrzegania przeszłości w aspekcie pozytywnym przez studentów AJD niż z BiH może być fakt, że badani z Polski nie doświadczyli większych konfliktów, katastrof czy klęsk o charakterze krajowym czy globalnym, które stanowiłyby znaczący fragment ich życia. W porównaniu, badani studenci z BiH mogą w mniejszym stopniu przejawiać tę percepcję, gdyż urodzili się pod koniec albo tuż po zakończeniu wojny w latach 90. XX w. Na podstawie tych zdarzeń lub ich obecnej rekonstrukcji mogą oni mniej pozytywnie percypować przeszłość.

W konsekwencji rozpadu Jugosławii i wybuchu wojny domowej BiH jest obecnie krajem słabo rozczętym pod względem m.in. gospodarki i infrastruktury (największy udział ma rolnictwo, najlepiej rozbudowana jest kolej). W 2015 roku bezrobocie w BiH wynosiło 43,2% (nieoficjalne źródła podają jego stan na ponad 50%), w tym wśród osób w wieku 15–24 lata wynosi prawie 63%. Powyższe powody mogą tłumaczyć większy stopień fatalistycznego postrzegania teraźniejszości oraz mniejszy stopień poważnego traktowania przyszłość, charakteryzującej się stabilnością życia, zdobyciem wykształcenia i pracy, korzystaniem ze zdobyczy technologii – badani koncentracją się na odnoszeniu sukcesów oraz dbaniu o zdrowie.

Zastanawiająca jest umiarkowana korelacja ujemna pomiędzy rytuałami a perspektywą przyszłą transcendentną. Z punktu widzenia np. antropologii kulturowej mogłoby się wydawać, że między tymi zmiennymi wystąpi dodatnia korelacja istotna statystycznie. Rytuały, jako stereotypowe transakcje o przewidywalnym przebiegu, bezpieczne z racji zachowania dystansu oraz udzielania minimalnej porcji informacji o sobie, nie korelują z przekonaniem, że przyszłość nie kończy się z chwilą śmierci, z działaniem dla przyszłych pokoleń kosztem własnego dobra, z brakiem przywiązania do pieniędzy, sławy czy przyjemności – w celu zapewnienia sobie lepszego bytu po śmierci.

Umiarkowaną korelację dodatnią zaobserwowano natomiast w przypadku zabaw i intymności, w zestawieniu ich z przyszłą perspektywą postrzegania czasu. Zabawy mogą tu odnosić się do rozwijania hobby i zainteresowań (poprzez np. korzystanie ze technologii), koncentracji na inwestowaniu w siebie i odnoszeniu sukcesów (w tym pomaga na pewno aktywność związana z kreatywnością) oraz dbaniu o zdrowie (sport może być jednym z przykładów zabawy). Dodatnia korelacja intymności i przyszłości może wskazywać, że poważne traktowanie przyszłego życia związane jest z relacjami międzyludzkimi wyrażającymi autentyczne uczucia, myśli i doświadczenia.

Uwidoczniała się umiarkowana ujemna korelacja gier i przyszłości. Może to świadczyć o tym, że transakcje z drugim człowiekiem podporządkowane ukrytym i nieszczerym, ciągle powtarzającym się motywom nie służą utrzymywaniu stabilności życia (ta forma strukturalizacji czasu jest dość nieprzewidywalna

i niesie spore ryzyko) i poważnemu traktowaniu przyszłości (gra jest w swoim założeniu nieuczciwa, udziela negatywnego wsparcia oraz pomniejsza serdeczność i zażyłość).

Zaobserwowano także umiarkowaną korelację dodatnią pomiędzy wiekiem badanych (ogółem) a perspektywą przyszłą, oraz umiarkowaną korelację ujemną pomiędzy wiekiem (ogółem) a perspektywą terażniejszą fatalistyczną. Może to świadczyć o tym, że badani wraz z wiekiem przyszłość traktują coraz poważniej, bardziej skupiają się na podnoszeniu kwalifikacji, awansie zawodowym czy utrzymaniu dobrego stanu zdrowia. W konsekwencji tego zmniejsza się przekonanie, że życiem rządzi przeznaczenie, a to, co się dzieje, jest z góry zaplanowane i niezależne od podejmowanych działań.

Z racji tego, że w badaniu uczestniczył tylko jeden mężczyzna (którego wyniki zostały usunięte), z analiz została wyłączona jedna zmienna (płeć). Należy z ostrożnością interpretować korelacje związane z wiekiem studentów z BiH, ponieważ przedział wiekowy tych osób był bardzo wąski. Nie można stwierdzić, czy transakcyjna forma strukturalizacji czasu wpływa na perspektywę percepcji czasu (lub odwrotnie). Wiadomo jedynie, że np. wycofaniu towarzyszy przeszła negatywna perspektywa postrzegania czasu.

Badanie miało charakter wstępnego rozpoznania, a tekst przybiera formę komunikatu z badań. Przedstawia pomysł na zastosowanie omawianych teorii w badaniach z zakresu edukacji. Kończąc, należy podkreślić potrzebę kolejnych, bardziej szczegółowych badań na większej próbie, w oparciu o tak zdefiniowany przedmiot dociekań naukowych.

Bibliografia

- Berne E., *Dzień dobry... i co dalej?*, Rebis, Poznań 2008.
- Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, www.cia.gov [dostęp: 15.05.2017].
- Cowles-Boyd L., Boyd H.S., *Play as a Time Structure*, „Transactional Analysis Journal” 1980, vol. 10, nr 1, s. 5–7.
- Ghesquière H., *Sarajewo. Rany są nadal zbyt głębokie*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2017.
- Harris T., *Ja jestem OK – Ty jesteś OK. Praktyczny przewodnik po analizie transakcyjnej*, Rebis, Poznań 2009.
- Jagięła J., *Edukacyjna analiza transakcyjna w kilku odsłonach*, Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2012.
- Jagięła J., *Słownik analizy transakcyjnej*, Wydawnictwo AJD, Częstochowa 2012.
- James M., Jongeward D., *Narodzić się, by wygrać. Analiza transakcyjna na co dzień*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2017.

- Krysieniel, K., *Hercegowina na styku narodów, religii, języków*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2013, nr 1, s. 83–90.
- Mokrzycka A., *Zabawa jako dodatkowa kategoria strukturalizacji czasu*, „Edukacyjna Analiza Transakcyjna” 2015, nr 4, s. 89–99.
- Pankowska D., *Nauczyciel w perspektywie analizy transakcyjnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010.
- Steward I., Joines V., *Analiza transakcyjna dzisiaj. Nowe wprowadzenie*, Rebis, Poznań 2016.
- Zimbardo P., Boyd J., *Paradoks czasu*, PWN, Warszawa 2015.

Transactional forms of time structuring and time perception among students (on the example of Poland and Bosnia & Herzegovina)

Summary

The article, which is the result of the research conducted in April 2017 aims to present differences in the time structuring and time perception among students from the Jan Długosz University in Częstochowa (Poland) and students from the University of Mostar (Bosnia and Herzegovina). The quantitative data analysis revealed the existence of correlations between the different forms of time structuring and the perceptions of time. The author of the article tries to explain them, referring chiefly to socio-economic factors.

Keywords: transactional analysis, time structuring, perspectives of time perception, students, Poland, Bosnia and Herzegovina.